

História mesta v kocke

Prvá písomná zmienka o meste Spišská Nová Ves je z roku **1268**, kedy sa spomína ako **Villa Nova**. Mesto je však určite oveľa staršie.

Z mladšej doby kamennej - neolitu (5500 -4000 pred Kr.) v osídlení mesta evidujeme na šiestich polohách regulárne sídliská (Kapustnice I, Letná ul., Rittenberg, Smižianska rove , Ulica februárového víťazstva, Ul. Ing. O. Kožucha.

Prvé rukolapné pamiatky pochádzajú zo stredného neolitu. Patria prvým rovníkom a chovateľom domestikovaných zvierat. V eneolite (4000 - 2300/2200 pred Kr.) Spiš husto osídlil ľud badenskej kultúry. Na rozhraní staršej a strednej doby bronzovej (2300/2200 -750 pred Kr.) určoval vývoj otomanská kultúra. Otomansko-pilinský horizont je doložený na dnešnej Letnej ulici, Ul. Ing. O. Kožucha a Kapustnice I. Do začiatku 3. storočia patrí bronzová spona z polohy Podskalou - pri Hornáde, ale aj reliéfne zdobenej rímskoprovinciálnej keramiky zo Smižianskej rovne dokladajú charakter vývoja výmennoobchodných vzťahov. Najstaršie slovanské pamiatky z mesta možno zaradiť do 8. storočia.

Najstarší Slovania mali v predve komoravskej aj ve komoravskej etape na území vybudovaný sídelný útvar, ktorý obývali už v **8. a 9. storočí**. Našli sa tu rôzne predmety ako hradištná keramika, lemeš, ovčarske nožnice, kľovnice a srpy, ktoré sú datované do strednej doby hradištnej.

Teritórium dnešného mesta Spišská Nová Ves a jeho blízkeho okolia bolo významným centrom už v 9. storočí Ve komoravskej ríši.

Od zániku Ve komoravskej ríše až do začiatku 13. storočia nemáme o osudoch Spiša žiadne písomné správy.

Pred tatárskymi vpádmi v rokoch **1241 až 1242** sa na území mesta rozkladalo niečo ako obcí: Brusník (v údolí potoka Brusník), Stojan (na západnom svahu vrchu Kudlovec), Šág (pravdepodobne na mieste dnešnej „Šestnástky“) a Kozma (na južnom svahu Blaumontu). Podľa niektorých prameňov tu boli ešte ďalšie dva: Paríž (Hnilec) a Swanis. Po odchode Tatárov založili zachránení obyvatelia novú obec „Nová Ves“.

Kráľ **Belo IV.** nechal po tatárskych vpádoch priviesť na vyplienené územie nových osadníkov, rodiny z okolíc, ale **hlavne zo Saska**, kde more zaplavilo veľký kus zeme. Prisťahovaní osadníci utvorili na Spiši „Saskú kolóniu“ a dostali v rokoch **1243 a 1271** mnohé privilégia (nemuseli platiť dane, mýto pri prechode mestskými bránami, a pod.). Nová Ves bola premenovaná po nemecky na „Neudorf“, latinsky „Nova Villa“ a neskoršie ju Maňari pomenovali „Igló“. Niekde sa uvádzajú aj názvy „Newendarff“, „Iglovo“ alebo „Iglow“.

Listina ostrihomskeho arcibiskupa Filipa zo dňa **29. novembra 1268** je prvou písomnou zmienkou o Spišskej Novej Vsi pod názvom „Villa Nova“. **Je však isté, že rok 1268 nie je rokom založenia mesta**, pretože v listine sa spomína, že Spišská Nová Ves ako osídlená obec už jestvovala, a že **mala v tomto roku už aj faru a kostol**. Nevieme však, kedy presne, ani kým bola založená, ani kedy sa stala mestom, či bola hne od začiatku založená ako mestská osada alebo až dodatočne povýšená na mesto. **Vznikla splynutím starej slovenskej obce „Igló“ a novšej nemeckej obce „Nová Ves“.**

Prvou a najstaršou školou v meste bola farsko-mestská latinská škola zriadená **v prvej polovici 14. storočia**. Prvými učiteľmi boli kňazi, napr. Ján Gaal. Najstaršími známymi učiteľmi boli Šimon Jakub Saruch (1363 – 1365) a Šalamún Konrád Gaal. Základom školskej výučby bolo čítanie, písanie, počítanie a spev. Vyšším stupňom bolo 7 slobodných umení: gramatika, dialektika - logika, rétorika, aritmetika, geometria, hudba a astronómia. Učitelia si pomôcky pre vyučovanie pripravovali sami. Neskôr sa zaviedli učebnice, ktoré sa v tom čase používali v celej Európe.

Z roku **1357** pochádza prvá písomná zmienka o známom zvonolejárovi majstrovi Konrádovi, ktorý v Spišskej Novej Vsi založil **najznámejšiu gotickú zvonolejáre** na Slovensku. Významných mešanom a bankským úradníkom bol zvonolejár Ján Wagner, ktorý tu pôsobil do **roku 1516**.

6. decembra 1380 získalo mesto od kráľa Ľudovíta I. právo konať týždenné trhy, každý týždeň v sobotu. Išlo o privilegium istého hospodárskeho významu, čo bola pre mesto životná otázka, pretože v tom období sa mohlo obchodovať len na trhu.

Mesto vybuďovalo v súvislosti s privilegiom konaní trhy **na konci 14. storočia** hradné opevnenie. To bolo murované o šírke 120 a 220 cm, priekopa bola 6 metrov široká a 2 metre hlboká. Súčasťou boli aj 4 brány: levošľá, rožavská, vyšná a nižná (nazývaná aj mlynská).

Erb mesta je známy už od začiatku 15. storočia.

30. júla 1408 vydal kráľ Žigmund privilegijnú listinu, ktorou mestu povoluje konať jeden výročný trh, vždy 15. augusta. Toto privilegium si mesto od neho nechalo opäť potvrdiť listinou z dňa 28. septembra 1412. Takéto výročné trhy spravidla trvali niekoľko týždňov a prichádzali na obchodníci z Poľska, Rumunska, Ruska) so širokým sortimentom. Možno v nich vidieť predchodcu obnovej tradície novodobých spišských trhov.

V roku **1412, 8. novembra** v Záhrebe, bola podpísaná listina, ktorou si kráľ Žigmund požičal od poľského kráľa Vladislava II. Jagelovského 37 000 kôpešských grošov, ktoré potreboval na vojnu proti Benátkam. V tom čase platil všeobecný zákaz brať úroky z pôžičky, preto dal Žigmund do zálohu poľskému kráľovi 13 spišských miest, medzi nimi aj Spišskú Novú Ves. Mesto ostalo v poľskej zálohe od 12. januára 1413 dlhých 360 rokov, až do roku 1772.

6. decembra 1435 obnovil a potvrdil kráľ Žigmund staré privilegia a udelil Spišskej Novej Vsi právo konať 3 výročné trhy: jeden na jar, druhý 15. augusta a tretí 11. novembra. Trhy v Spišskej Novej Vsi sa stali široko - široko známe a vyhľadávané.

V rokoch **1518 - 1523** bol postavený nižný mlyn mesta.

V roku **1608** dostala baroková veža nové hodiny.

V roku **1632** Ferdinand II. Udelil Spišskej Novej Vsi právo pečať svoje písomnosti červeným voskom, čo bolo veľkým vyznamenaním pre mesto. Dovtedy ich mohla pečať len zeleným alebo čiernym.

V roku **1675** vznikla v meste papieraňa a pracovala do konca 19. storočia. (1869).

Koncom decembra 1683 obsadilo Spišskú Novú Ves cisárske vojsko, ktoré čakalo na útok Thokolyho armády. Od roku 1672 do roku 1684 malé družiny povstaleckých Thokolyho vojsk dvanásťkrát vydrancovali mesto.

V **18. storočí** sa Spišská Nová Ves začína pretvárať na mesto s modernou ekonomikou.

V rokoch **1709 až 1712** zúrilo po krutých bojoch povstania Františka Rákoczyho v meste najzhubnejší mor, ktorému padlo za obeť viac ako 2 000 ľudí a vymreli celé rodiny.

V **polovici 18. storočia** mala Spišská Nová Ves 487 domov, väčšinou drevených.

5. novembra 1772 bolo mesto Spišská Nová Ves pri veľkej slávnosti vrátené uhorskému kráľovi. Bola to **Mária Terézia**, ktorá v roku 1772 pri delení Poľska v Petrohrade získala Halič s tromi miliónmi obyvateľov a spišské zálohované mestá.

V roku **1774** vznikla Provincie trinásť spišských miest, ku ktorým v roku **1778 Mária Terézia pripojila ešte tri mestá**. Od roku **1778 do roku 1876** bola Spišská Nová Ves sídlom správy **Provincie šesťnásť**

spišských miest.

V roku **1777** bolo v meste 6 470 obyvateľov.

Za iatkom 19. storočia sa usadilo v meste niekolo obchodníkov, ktorí pôsobili len v meste.

V roku **1812** vznikla prvá riadna manufaktúra, konkrétne na kameninový riad (1869).

Najstarším finančným ústavom v meste bola Sporiteľňa XVI spišských miest, založená v roku **1846**.

2. februára 1849 došlo k vojenskému stretu cisárskych oddielov a maďarského povstaleckého vojska, pričom vyhorela veľká časť mesta aj s pôvodnou kostolnou vežou rímskokatolíckeho farského kostola. Škody boli veľké a na ich zmiernenie poukázala maďarská vláda mestu náhradu vo výške 7 500 zlatých.

Veľký prelom v dejinách bolo postavenie železničnej trate Košice - Bohumín v rokoch **1869 až 1871**.

Sad mládeže vznikol vďaka Spišskonovoveskému okrášľujúcemu spolku, ktorý vznikol v roku **1871**.

V roku **1873** vznikol Dobrovôľný hasičský spolok, ktorý sa okrem vlastnej činnosti zaslúžil aj o šírenie kultúry medzi najširšími vrstvami, hlavne v oblasti ľudovej hudby a ochotníckeho divadla.

Prvá kníhtlačiareň v meste vznikla v roku **1874**.

O rozvoj športu v meste sa starali spolky: korčuľarský (**1877**), biliardový, strelecký (**1868**) a tenisový (**1901**).

Škrobáreň vznikla v roku **1881**.

O sprístupnenie Slovenského raja sa mimoriadne zaslúžil Spišskonovoveský odbor Uhorského karpatského spolku, ktorý vznikol v roku **1882**.

V rokoch **1886 až 1888** sa začala renovácia rímskokatolíckeho farského kostola. Bolo to za Štefana Košťalíka, nového farára v Spišskej Novej Vsi, a to v duchu gotiky. Košťalik dal na renováciu kostola 3 000 zlatých z vlastných prostriedkov. Úprava stála celkovo okolo 25 000 zlatých.

V rokoch **1892 až 1894** bola postavená nová neogotická veža, 87 metrov vysoká, podľa plánov profesora Imricha Steindla. Prestavba stála celkovo 42 000 zl. najvyššiu čiastku poskytlo mesto (19 660 zl.) Novogotická veža tvorí zo všetkých strán najvýznamnejšiu a najcharakteristickejšiu časť siluety mesta. **Je najvyššou vežou na Slovensku.** Zvláštnosťou je, že okrem hodín nad balkónom má z neznámych príčin ešte jednu vežovú hodinu v spodnej časti veže.

V roku **1894** si mesto vybudovalo mestskú elektrárňu, čím sa podstatne zlepšili životné podmienky obyvateľstva a nastala modernizácia priemyselnej výroby.

Mesto bolo elektrifikované už v roku **1894**.

V roku **1914** získalo svoj štatút kino a od roku **1922** pôsobilo v meste Spišská Nová Ves ako stále kino.

V roku **1922** vznikol Spišský ľudový spevácky zbor, ktorý pôsobí dodnes.

V **júli 1929** sa v Spišskej Novej Vsi konala veľká **Podtatranská výstava**. Zhromaždilo sa na nej toľko exponátov, že boli umiestnené až v 12-tich budovách. Svedčilo to o rozširujúcich sa komerčných akciách v meste, ktoré prispelo k podnikaniu a ďalšiemu zveľadeniu mesta. Výstavu navštívilo 60-tisíc návštevníkov.

24. marca 1939 bombardovali Maľari tunajšie letisko, pričom prišlo o život 5 vojakov a 6 nenešťiacich civilov. Spišská Nová Ves tak bola prvým mestom v strednej Európe, ktoré hmatateľne pocítilo politickú krízu vedúcu k II. svetovej vojne a ktoré bolo bombardované ešte pred vypuknutím vojny.

27. januára 1945 skončila hrôza II. svetovej vojny, keď po niekoho kodovej delostreleckej prestrelke obsadila Spišskú Novú Ves sovietska armáda a vyhnala nemecké jednotky.

V roku **1960** bola Spišská Nová Ves určená za sídlo okresu utvoreného zlúčením doterajších troch okresov Spišská Nová Ves, Levoča a Gelnica.

V roku **2007** si pripomínáme 100. výročie dokončenia Reduty.

V roku **2008** si pripomínáme 740. výročie 1. písomnej zmienky o Spišskej Novej Vsi.

VÝSTAVBA

Levočská brána, tzv. provinčný dom, je pôvodná budova spišskonovoveskej radnice, ktorá bola postavená **asi v 15. storočí**. V roku **1777** ju od mesta kúpila Správa provincie XVI spišských miest za 9 000 zlatých a premenila ju na provinčný dom až do roku 1876. Od roku **1954** v nej sídli Vlastivedné múzeum - dnes sa volá Múzeum Spiša.

Názov mesta nachádzajúcej sa za ohybom Hornádu, zvanéj „Šestnástka“ pochádza jednak od toho, že toto územie patrilo Rade šestnástich, jednak podľa 16 tam sa nachádzajúcich domov.

V roku **1674** si evanjelici postavili drevený kostol na dvore bývalej strednej priemyselnej školy geologicko-baníckej. Tento im slúžil takmer 100 rokov. Po vydaní tolerančného patentu Jozefom II. si postavili v rokoch **1790 až 1796** dnešný murovaný evanjelický kostol na námestí vedľa radnice podľa plánu Fr. Bartela. Kostol má pôdorys kríža a je postavený v klasicistickom štýle.

Dnešná budova Radnice bola postavená v rokoch **1777 až 1779** a predtým tu stál obchodný dom, ktorý sa

spomína **už v roku 1515**. Prízemné miestnosti radnice pôvodne slúžili ako obchody so železom.

Oproti gymnáziu na Školskej ulici kedysi stála mohutná budova Židovskej synagógy, ktorú postavili pod a plánov Jozefa Feigenbauma **v rokoch 1898 až 1899**. Po II. svetovej vojne ju rozobrali a postavilo sa na jej mieste letné kino.

Reduta je romantická budova so 4 nárožnými veži kami. Jej strechu ukon uje labu sediaca na lýre, ktorá nazna uje, že v tej asti sa nachádza mestské divadlo. Budova bola postavená pod a plánov architekta K. Gerstera v rokoch **1900 – 1905**. V minulosti slúžila ako mestský hotel, kaviare a divadlo

Na námestí v dome . 64 kedysi žila a v roku **1928** zomrela matka generála Milana Rastislava Štefánika, Albertína Štefániková, ako aj jeho brat Dr. Ladislav Štefánik.

Hotel Metropol bol postavený v **roku 1969**.

V roku **1989** bola sprístupnená ZOO, ktorá je najmladšou, najmenšou a najkrajšou ZOO na Slovensku.

Pre Spišskú Novú Ves je charakteristické šošovkovité (vretenovité) námestie, ktoré je najdlhšie na Slovensku.

BANÍCTVO

Od stredoveku bolo jedným z najrozšírenejších odvetví výroby, resp. takmer priemyslu v Spišskej Novej Vsi baníctvo. Banské práce sa dlho vykonávali ve mi jednoducho - pomocou klinu, kladiva a lopaty. Banský stav bol ve mi významný a v meste bolo známe príslovie, že banské právo je pevné, a ani krá , ani zemepán, ani gróf nezmôžu ni proti nemu.

V roku **1779** pribudlo k už existujúcim 16 baniam na me aj 24 nových baní na me a železo. Všetky boli v chotári mesta.

Od roku **1868** za ína baníctvo upada .